

ZASADY I DYREKTYWY WYMIARU KARY

mgr Alicja Limburska

W polskim systemie prawa karnego kary i środki są względnie oznaczone w tym sensie, że ustawa wskazuje jakim rodzajem kary i w jakich granicach zagrożony jest dany typ czynu zabronionego. Sąd ma tym samym pewną swobodę w zakresie ostatecznego wyboru rodzaju i rozmiaru kary orzekanej wobec konkretnego sprawcy.

Swoboda sędziego w tym zakresie nigdy nie jest jednak dowolnością. Ustawodawca określa bowiem zespół zasad i dyrektyw, które sąd jest obowiązany przestrzegać w toku wymierzania kary.

Zasady to normy postępowania, które mają charakter jednoznacznych reguł określających sposób powinnego zachowania adresatów.

Dyrektywy to normy postępowania, które nie wskazują w sposób konkretny i jednoznaczny jak ma postąpić ich adresat, lecz określają cele, które należy realizować – określają one sądowi kierunek, w jakim powinien zmierzać.

ZASADY WYMIARU KARY

A) Zasady konstytucyjne

- a) zasada poszanowania godności człowieka (art. 30 Konstytucji)
- b) zakaz stosowania tortur i okrutnego, poniżającego traktowania (art. 40 Konstytucji)
- c) zasada równego traktowania przez władze publiczne (art. 32 ust. 1 Konstytucji)
- d) zasada proporcjonalności ograniczenia możliwości korzystania z konstytucyjnych praw i wolności (art. 31 ust. 3 Konstytucji)

B) Zasady kodeksowe

- a) zasada względnej swobody sądu (art. 53 k.k.)
- b) zasada humanitaryzmu (art. 3 k.k.)
- c) zasada indywidualizacji sankcji karnej (art. 55 k.k.)
- d) zasada zaliczania rzeczywistego pozbawienia wolności w sprawie na poczet kary (art. 63 k.k.)
- e) zasada oznaczoności kar i środków karnych (art. 53 k.k.)

ZASADA WZGLĘDNEJ SWOBODY SĄDU

Art. 53 k.k. stanowi, że „sąd wymierza karę według własnego uznania (...)” – sąd ma zatem pewną swobodę w wyborze kary. Jest to jednak swoboda ograniczona przepisami ustawy, a także zasadami prawidłowego rozumowania, wskazaniem wiedzy i doświadczenia życiowego. Sąd zawsze musi nadto uzasadnić swoją decyzję.

ZASADA INDYWIDUALIZACJI SANKCJI

Okoliczności wpływające na wymiar kary uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą.

ZASADA OZNACZONOŚCI KAR I ŚRODKÓW KARNYCH

Wymierzając karę, sąd jest zobligowany do precyzyjnego określenia jej rodzaju i rozmiaru. Kara musi być powiązana z konkretnym przestępstwem. Kara co do zasady nie podlega modyfikacji po uprawomocnieniu się wyroku.

DYREKTYWY WYMIARU KARY

Ustawodawca przewidział różne dyrektywy wymiaru kary, a wynik ich zastosowania może czasami być całkowicie odmienny. Ostateczny wybór rodzaju i rozmiaru kary powinien być **wypadkową** rezultatów osiągniętych przez sięgnięcie do każdej z dyrektyw. Ustawodawca nie ustanowił prymatu żadnej z dyrektyw.

Podstawową rolę w tym zakresie pełni art. 53 § 1 k.k.:

„Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.”

Z tego przepisu zrekonstruować można dyrektywę a) stopnia winy, b) stopnia społecznej szkodliwości, c) prewencji szczególnej oraz d) prewencji ogólnej.

DYREKTYWA STOPNIA WINY

„Sąd wymierza karę (...) bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy”

Dyrektywa ta ma przede wszystkim **charakter limitujący**. Określa górną granicę kary w konkretnym przypadku – kara nie może przekroczyć stopnia winy sprawcy . Czasami w literaturze wskazuje się jednak, że sąd powinien każdorazowo dbać o to, by kara nie tylko nie przekraczała stopnia winy, ale również była do tego stopnia współmierna (a zatem adekwatna, proporcjonalna).

Kryteria określania stopnia winy:

- na zmniejszony stopień winy wpływają wszystkie czynniki, które wskazują, że w czasie czynu wolność sprawcy w zakresie podejmowania decyzji i jej wykonania była ograniczona
- np. ograniczona poczytalność, zaskoczenie, nadmierna ilość bodźców, nagły impuls, silne wzburzenie uzasadnione okolicznościami
- winy nie umniejszają czynniki, które wynikały z wcześniejszych działań/zaniechań sprawcy (np. upojenie alkoholowe)

DYREKTYWA SPOŁECZNEJ SZKODLIWOŚCI CZYNU

„Sąd wymierza karę (...) uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu”

Kara wymierzona przez sąd nie obliguje sądu do wymierzania kary w wysokości odpowiadającej ściśle stopniowi społecznej szkodliwości czynu – sąd ma jedynie uwzględnić ten stopień, wziąć go pod uwagę. Ma to w szczególności przeciwdziałać wymierzaniu kary rażąco łagodnych.

Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia (art. 115 § 2 k.k.).

DYREKTYWA PREWENCJI INDYWIDUALNEJ

„Sąd wymierza karę (...) biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego”

Kara ma być ukierunkowana na zapobieżenie popełnieniu kolejnego przestępstwa przez sprawcę. Kara unaocznia w sposób symboliczny rozmiar wyrządzonej krzywdy oraz stanowi bezpośrednią ingerencję w sferę praw i wolności sprawcy. Kara ma prowadzić do ukształtowania dojrzałej osobowości, tak by sprawca po odbyciu kary mógł normalnie funkcjonować w społeczeństwie (cele wychowawcze kary).

DYREKTYWA PREWENCJI GENERALNEJ

„Sąd wymierza karę (...) biorąc pod uwagę (...) potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa”

Uzasadnieniem dla wymiaru kary nie może być prewencja generalna negatywna polegająca na odstraszeniu innych potencjalnych sprawców i prowadząca do wymierzania kar niewspółmiernie surowych. Takim uzasadnieniem powinna być wyłącznie prewencja generalna pozytywna, która zmierzać ma do zwiększenia zaufania do instytucji państwa oraz do wykształcenia społecznego przekonania o nieuchronności kary, nieopłacalności przestępstw oraz obowiązywaniu określonych norm i wartości. Kara ma wpływać na kształtowanie się postaw moralnych w społeczeństwie.

OKOLICZNOŚCI WPŁYWAJĄCE NA WYMIAR KARY – ART. 53 § 2 K.K.

Wymierzając karę, sąd uwzględnia w szczególności:

- motywację i sposób zachowania się sprawcy,
- popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim,
- rodzaj i stopień naruszenia ciężących na sprawcy obowiązków,
- rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa,
- właściwości i warunki osobiste sprawcy,
- sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu (np. staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie)
- zachowanie się pokrzywdzonego.
- pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą albo zawartą między nimi ugodę

SZCZEGÓLNE DYREKTYWY WYMIARU KARY

1) w stosunku do nieletnich i młodocianych

- a) wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę **wychować**
- b) wobec sprawcy, który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat, **nie orzeka się** kary dożywotniego pozbawienia wolności

2) pozbawienie wolności jako *ultima ratio*

- a) jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, a przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd orzeka karę pozbawienia wolności **tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary**

3) dot. kary ograniczenia wolności

- a) kary ograniczenia wolności w postaci obowiązku nieodpłatnej pracy **nie orzeka się**, jeżeli stan zdrowia oskarżonego lub jego właściwości i warunki osobiste uzasadniają przekonanie, że oskarżony nie wykona tego obowiązku

Opisane ogólne i szczególne dyrektywy wymiaru kary stosuje się odpowiednio do orzekania innych środków reakcji prawnokarnej, z wyjątkiem obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę!!

W przypadku tego jednego środka kompensacyjnego nadrzędną dyrektywą jest zadośćuczynienie pokrzywdzonemu.

Proszę o zapoznanie się z treścią art. 53 – 58 oraz 63 k.k.

Dodatkowa nieobowiązkowa literatura:

- M. Szczepaniec, *Wybór optymalnej kary w świetle sądowych dyrektyw wymiaru kary*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 3 (dostępne online)